

Европейски съд по правата на човека

Копецки срещу Словакия
(Korecky v. Slovakia)

Жалба № 44912/98

Решение от 28 септември 2004 г. на Голямото отделение

(резюме)*

Чл. 1 от Протокол № 1: право на мирно ползване на собствеността

Практиката на Съда не разглежда съществуването на “сериозен спор” или “защитима претенция” като критерий за определяне дали е налице “легитимно очакване”, защитено от чл. 1 от Протокол № 1. Когато един имуществен интерес е под формата на вземане, той може да се разглежда като “актив” само ако има достатъчно основание във вътрешното право, например когато е налице трайна съдебна практика на националните съдилища, която го потвърждава.

Фактите по делото

През 1959 г. бащата на жалбоподателя бил осъден за притежаването на 131 златни и 2151 сребърни монети с нумизматична стойност. Монетите били конфискувани. През 1992 г. Върховният съд на Словашката република отменил присъдата и всичките ѝ последици, по силата на Закона за съдебната реабилитация от 1990 г. Жалбоподателят предявил иск за връщане на монетите. Съгласно приложимия Закон за извънсъдебната реабилитация от 1991 г. едно от необходимите условия за връщане на собствеността върху движими вещи било ищецът да посочи тяхното точно местонахождение към момента на влизането му в сила.

На 19 септември 1995 г. районният съд уважил иска на жалбоподателя и разпоредил Министерството на вътрешните работи да му върне монетите. Съдът установил, че през 1958 г. монетите са били предадени на Окръжната дирекция на МВР в Братислава. Последното им известно местонахождение било в помещенията на бивша дирекция, чийто правопреемник било МВР. Съдът приел, че да се изисква от г-н Копецки да посочи точно къде се намират движимите вещи, в случая би довело до натоваването му с непосилна доказателствена тежест, тъй като той без съмнение нямал достъп до въпросните помещения и не разполагал с възможност да ги прегледа. Съдът отбелязал, че МВР не е доказало и дори не е ангажирало доказателства монетите да са били предадени на друго ведомство.

МВР обжалвало. Като приел, че жалбоподателят разполага с ограничени възможности да установи точното местонахождение на монетите, Окръжният съд на Братислава по своя инициатива разпоредил събирането на допълнителни доказателства. С решение от 29 януари 1997 г. отхвърлил иска на жалбоподателя

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

на основанието, че не е установил къде са се намирали монетите към датата на влизане на закона в сила. Отбелязал, че съгласно установената практика монетите следвало да бъдат предадени на прокурора, а след влизането на присъдата в сила – на финансовия отдел на общината, както и че в архивите отсъствали документи във връзка с тях.

На 27 януари 1998 г. решението му било потвърдено от Касационния съд, който приел, че при наличието на изрично изискване ищецът да докаже местонахождението на движимите вещи към датата на влизане на закона в сила, не е достатъчна констатацията, че първоначално са били в бивша дирекция на МВР. Уточнил, че могат да бъдат реституирани само индивидуално определените вещи, които са били конфискувани, а не и други вещи от същия род.

Резюме на решението на Европейския съд

25-28. Жалбоподателят твърди, че в резултат на отхвърлянето на иска му е бил лишен от възможност да се ползва от собствеността на баща си. Поддържа, че е изпълнил всички законови изисквания за връщане на имуществото. Представил писмени доказателства, че монетите са били отнети от неговия баща и са били прибрани в помещенията на Окръжната дирекция на МВР през 1958 г. Министерството не доказало те да са прехвърлени другаде и поради това твърдението му, че вече не са в негово владение, не можело да обори тези доказателства. Била му възложена непосилна доказателствена тежест.

29-30. Жалбоподателят подчертава, че законът от 1991 г. не е указвал изрично, че на реституиране подлежат само индивидуално определени вещи или че не съществува възможност за връщане на движими вещи от същия род. В заключение твърди, че е можел легитимно да очаква да получи собствеността и владението върху монетите и следователно е притежавал “собственост” по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1. Отхвърлянето на иска му съставлявало намеса, без да е спазен справедлив баланс между обществения интерес и защитата на индивидуалните му права.

31-34. Правителството оспорва тези твърдения. При иск за реституиране на движими вещи законът не допускал връщането на други вещи от същия род или изплащане на обезщетение, а само реституция *in natura*. Отхвърлянето на иска било правилно. След като не отговарял на законовите изисквания, жалбоподателят не притежавал “собственост” по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1, тъй като тази разпоредба не гарантирала право на придобиване на собственост. Следователно нямало намеса в негови права, защитени от нея.

1. Резюме на релевантните принципи

“35. В практиката на органите по Конвенцията са установени следните релевантни принципи по чл. 1 от Протокол № 1:

а) Лишаването от собственост или друго вещно право по принцип е еднократен акт и не поражда продължаваща ситуация на “лишаване от право” (виж *Малхус с/у Република Чехия*¹, решение по допустимостта от 12.07.2001 г., ECHR 2000-XII и цитираните в него други решения).

б) Чл. 1 от Протокол № 1 не гарантира право на придобиване на собственост (виж *Ван дер Муселе с/у Белгия*², 13.11.1983 г., А-70, стр. 23, § 48 и

¹ *Malhous v. the Czech Republic*, решение на Голямото отделение

² *Van der Musselle v. Belgium*

*Сливенко и др. с/у Латвия*³, решение по допустимостта, ж. № 48321/99, § 121, ECHR 2002-II).

в) Жалбоподателят може да повдигне оплакване по чл. 1 Протокол № 1 само доколкото спорните решения се засегнали негова “собственост” по смисъла на тази разпоредба. “Собствеността” може да бъде или “налична собственост” или активи, включително вземания, по отношение на които той може да поддържа, че има поне “легитимно очакване” за ефективно упражняване на имуществено право. Обратно, надеждата за признаване на такова право, което не е могло да бъде упражнявано ефективно, не се счита за “собственост” по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1. Същото се отнася и за условно вземане, което е погасено поради неосъществяване на условието (виж *Принцът на Лихтенщайн Ханс-Адам II с/у Германия*⁴, 12.07.2001 г., ECHR 2001-VIII, §§ 82 и 83 и *Грацингер и Грацингерова с/у Република Чехия*⁵ (решение по допустимостта), ECHR 2002-VII, § 69).

г) Чл. 1 от Протокол № 1 не може да се тълкува като налагащо общо задължение на договарящите държави да възстановят собствеността, която им е била прехвърлена преди ратифицирането на Конвенцията, нито пък налага ограничения на тяхната свобода да определят обхвата на реституцията и да изберат условията за възстановяване правата на предишните собственици (виж *Янтнер с/у Словакия*⁶, ж. № 39050/97, 4.03.2003 г., § 34).

По-специално, държавите се ползват с широка свобода на преценка що се отнася до изключването на определени категории бивши собственици от правото на връщане на собствеността. Когато дадени категории собственици са изключени по този начин, реституционните им претенции не могат да дадат основание за “легитимно очакване”, което да се ползва от защитата на чл. 1 от Протокол № 1 (виж например цитираното *Грацингер и Грацингерова*, §§ 70-74).

От друга страна, щом веднъж дадена държава, ратифицирала Конвенцията заедно с Протокол № 1, приеме законодателство, което предвижда пълно или частично възстановяване на отнета при действието на предишния режим собственост, то тогава това законодателство може да се разглежда като пораждащо за лицата, които отговарят на установените изисквания, ново право на собственост, защитено от чл. 1 от Протокол № 1. Същото може да се приложи и спрямо действалата преди ратификацията законодателна уредба на реституцията и обезщетяването, ако тя е продължила да бъде в сила и след ратифицирането на Протокол № 1 (виж *Броньовски с/у Полша*⁷, 22.06.2004 г., ж. № 31443/96, § 125).”

2. Приложение на релевантните принципи в настоящия случай

а) Общи съображения

36-37. На първо място Съдът взема под внимание общия контекст, в който е било прието спорното законодателство. Той припомня, че подобно на други държави, преминали към демократична система на управление след края на 80-те години на XX век, държавата предшественик на Словакия е приела серия реабилитационни и реституционни закони с цел да поправи несъвместими с принципите на демократичното общество действия, извършени по време на

³ *Slivenko and Others v. Latvia*, решение на Голямото отделение

⁴ *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany*, решение на Голямото отделение

⁵ *Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic*, решение на Голямото отделение

⁶ *Jantner v. Slovakia*

⁷ *Broniowski v. Poland*, решение на Голямото отделение

комунистическия режим. Приемането на подобно законодателство очевидно е включвало задълбочено обсъждане на разнородни въпроси от морално, правно, политическо и икономическо естество. В друг контекст Съдът е приел, че националните власти разполагат с широка свобода на преценка относно съществуването на обществено значим проблем, налагащ предприемането на мерки, и при провеждането на социалната и икономическата политика (виж *Бившият крал на Гърция и др. с/у Гърция*⁸, 23.11.2000 г., ЕСЧР 2000-ХІІ, § 87).

“38. Подобен подход *a fortiori* е приложим спрямо реабилитационните и реституционните закони, приети в горния контекст, какъвто е бил Законът за извънсъдебна реабилитация от 1991 г. Съдът припомня по-конкретно, че Конвенцията не налага на договарящите държави определено задължение да поправят грешките и вредите, причинени преди ратификацията ѝ. По същия начин не може да се приеме, че чл. 1 от Протокол № 1 поставя ограничения на свободата на държавите да изберат условията, при които да върнат собствеността, прехвърлена им преди ратификацията на Конвенцията (виж § 35 по-горе).

39. Фактът, че приложното поле на реституционния закон от 1991 г. е било ограничено и че връщането на собствеността е било подчинено на редица условия, не нарушава сам по себе си правата на жалбоподателя по чл. 1 от Протокол № 1.

40. Това не означава, че прилагането на релевантните правни норми от страна на националните власти в конкретен случай не може да породи проблем по чл. 1 от Протокол № 1. Преди обаче да прецени дали начинът, по който относимото законодателство е било приложено спрямо г-н Копецки, е засегнал правата му по чл. 1 от Протокол № 1, Съдът трябва да провери дали неговата претенция за връщане на монетите е съставлявала “собственост” по смисъла на разпоредбата.”

б) Дали е съществувала “налична собственост”?

41. По делото не се твърди жалбоподателят да е придобил титул върху спорното имущество без да се налага съдебна намеса и не се спори, че изтъкнатият от него имуществен интерес е имал характер на вземане и следователно не може да бъде определен като “налична собственост” по смисъла на трайната практика на Съда.

в) Дали жалбоподателят е имал “актив”?

“42. Остава Съдът да провери дали вземането е съставлявало “актив”, т.е. дали е било достатъчно установено, за да привлече защитата на чл. 1 от Протокол № 1. В тази връзка може да е от значение и дали в контекста на спорното производство за жалбоподателя е възникнало “легитимно очакване” да получи владението върху монетите (виж § 35 по-горе).”

43-44. Съдът припомня, че в решението на отделението мнозинството от съдиите са разграничили положението на г-н Копецки от това на други жалбоподатели, които от самото начало са били изключени от възможността за реституция, доколкото е било очевидно, че или не отговарят на изискванията, или претенциите им явно попадат извън приложното поле на относимото законодателство (виж цитираното *Грацингер и Грацингерова*). Решението на

⁸ The Former King of Greece and Others v. Greece, решение на Голямото отделение

районния съд е било възприето като индикация, че жалбоподателят може да твърди, поне на защитими основания, че отговаря на установените изисквания за възстановяване на собствеността. По този начин отделението е стигнало до извода, че е съществувал “действителен спор”, поради което претенцията на жалбоподателя не била необоснована или лишена от всякакви изгледи за успех и той разполагал с “легитимно очакване” да бъде уважена. Това оправдавало определянето на вземането като “собственост” по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1. Така заключението на отделението за наличие на сериозен спор е било решаващо за неговия извод, че жалбоподателят е имал “легитимно очакване”, което налага Съдът да изследва с оглед на своята практика съдържанието на това понятие.

- Понятието “легитимно очакване”

45. Съдът припомня, че за първи път е разтълкувал съдържанието на понятието “легитимно очакване” в контекста на чл. 1 от Протокол № 1 в решението си по делото “*Пайн вели дивелъпмънтс*” ООД и др. с/у Ирландия⁹ (29.11.1991 г., А-222, стр. 23, § 51). Приел е, че “легитимно очакване” е възникнало с издаването на виза за проектиране и строителство, неподлежаща на отмяна от компетентните власти и представляваща “съставна част от “собствеността” на компаниите-жалбоподатели”.

46. По друго дело жалбоподателят е имал сключен с местните власти договор за наем на земя за срок от 22 години с право при изтичането му да поднови договора. Съгласно уговорките построил на свои разноси голям брой индустриални постройки, които пренаел на трети лица. Съдът е приел, че жалбоподателят е имал поне “легитимно очакване” да упражни правото си на продължаване срока на договора и то следва да се счита за целите на чл. 1 от Протокол № 1 като “прикрепено към имуществените права, предоставени му съгласно наемния договор” (*Стреч с/у Обединеното кралство*¹⁰, 24.06.2003 г., ж. № 44277/98, § 35).

“47. В горните случаи засегнатите лица са имали основание да разчитат, че правният акт, въз основа на който са поели парични задължения, няма да бъде анулиран с обратна сила в тяхна вреда. Така в този род случаи “легитимното очакване” се базира на разумно оправдано позоваване на правен акт, който има действително законово основание и касае имуществени права.”

48. Друг аспект на разглежданото понятие е бил илюстриран по делото “*Пресос компания Навиера*” АД и др. с/у Белгия¹¹ (20.11.1995 г., А-332, стр. 21, § 31), във връзка с иск за обезщетение за вреди, причинени от корабни инциденти вследствие небрежност на белгийски лоцмани. Съгласно вътрешната уредба на непозволеното увреждане, вземането за обезщетение се е пораждало със самото възникване на вредите. Съдът е определил претенциите за обезщетение като “активи”, ползващи се от защитата на чл. 1 от Протокол № 1, и е посочил, че жалбоподателите са разполагали с легитимно очакване, че спрямо техните вземания ще бъдат приложени общите правила на непозволеното увреждане.

“Съдът не е заявил изрично, че “легитимното очакване” е съставна част от имуществено право или е прикрепено към такова право, както е постъпил съответно в решенията “*Пайн вели дивелъпмънтс*” ООД и *Стреч* (виж §§ 45 и 46

⁹ Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland

¹⁰ Stretch v. the United Kingdom

¹¹ Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium

по-горе). Въпреки това се подразбира, че такова очакване не може да възникне при липса на “актив”, попадащ в приложното поле на чл. 1 от Протокол № 1 – в случая вземането за непозволено увреждане. “Легитимното очакване”, установено по делото [“Пресос компания Навиера” АД и др. с/у Белгия](#), не е пораждало само по себе си имуществен интерес. То се е отнасяло до начина, по който съставляващото “актив” вземане ще бъде третирано от вътрешното право, и по-специално до предположението, че установената практика на вътрешните съдилища ще продължи да се прилага по отношение на вече настъпили вреди.”

49. В поредица от случаи Съдът е приел, че жалбоподателите нямат “легитимно очакване”, когато не може да се твърди, че в съответния момент те са разполагали с изпълнимо вземане, което да е достатъчно определено. По дело срещу Република Чехия, където реституционният иск на жалбоподателите е бил отхвърлен, тъй като не са удовлетворявали едно от съществените законови изисквания – да са граждани на държавата-ответник, вземането не е било достатъчно определено за целите на чл. 1 от Протокол № 1. “Съдът е изтъкнал, че съществува разлика между простата надежда, колкото и разбираема да е тя, и “легитимното очакване”, което трябва да бъде по-определено от нея и да се основава на законова разпоредба или правен акт като съдебно решение (виж цитираното *Грацингер и Грацингерова*, § 73).”

“50. По същия начин, не може да се твърди, че се е породило легитимно очакване, когато се е спорело по правилното тълкуване и прилагане на вътрешното право и тезата на жалбоподателя впоследствие е била отхвърлена от националните съдилища.” По делото *Янтнер* (цитирано по-горе, §§ 29-33) вътрешните съдилища са отхвърлили реституционната претенция на жалбоподателя, като са приели, че той не е доказал постоянното си местожителство в Словакия по смисъла на приложимото законодателство и практика. Той е оспорил това заключение и е твърдял, че отговаря на всички законови изисквания за уважаване на претенцията. Съдът е приел, че съгласно приложимото право, така както е тълкувано и прилагано от националните власти, жалбоподателят не е имал нито право, нито вземане, пораждащо “легитимно очакване” по смисъла на неговата практика, да получи връщане на въпросната собственост.

“51. В случаите *Грацингер и Грацингерова* и *Янтнер* ... може да се приеме, че това, което действително е било под въпрос, е не толкова съществуването на “легитимно очакване” съгласно принципите, дефинирани в решението “*Пайн вели дивелъпмънтс*” ООД и др. (виж §§ 45-47 по-горе), колкото дали жалбоподателите са имали вземане, съставляващо “актив” в смисъла, определен по делото [“Пресос компания Навиера” АД и др. с/у Белгия](#) (виж § 48 по-горе). По тези две реституционни дела не може да се твърди, че жалбоподателите са разполагали с право на собственост, което да е било неблагоприятно засегнато от основаването им на правен акт. Освен това, тъй като те не са удовлетворявали законови изисквания за връщане на собствеността, не е съществувал достатъчно установен имуществен интерес, с който да бъде свързано “легитимно очакване”, за разлика от ситуацията по делото [“Пресос компания Навиера” АД и др. с/у Белгия](#).

“52. В светлината на изложеното може да се заключи, че практиката на Съда не разглежда съществуването на “сериозен спор” или “защитима претенция” като критерий за определяне дали е налице “легитимно очакване”, защитено от чл. 1 от Протокол № 1. Поради това Съдът не може да възприеме разсъжденията на отделението по този въпрос. Обратно, той счита, че когато един имуществен интерес е под формата на вземане, той може да се разглежда като “актив” само

ако има достатъчно основание във вътрешното право, например когато е налице трайна съдебна практика на националните съдилища, която го потвърждава.”

- *Ситуацията в настоящия случай*

53-54. Съдът отбелязва, че в настоящия случай никакъв конкретен имуществен интерес на жалбоподателя не е бил засегнат в резултат на това, че се е основал на определен правен акт. Следователно не може да се каже, че той е имал “легитимно очакване” в смисъла, приет в решението “*Пайн вели дивелъпмънтс*” ООД и др.. Предвид горния анализ на практиката, остава Съдът да реши дали въпреки това претенцията на жалбоподателя е имала достатъчно основание във вътрешното право, както то е тълкувано от националните съдилища, за да съставлява “актив” в смисъла, определен по делото “*Пресос компания Навиера*” АД и др.”. В това отношение единственият спорен момент е дали той е изпълнил изискването на закона да установи къде се намира процесното имущество. Жалбоподателят е твърдял, че е изпълнил това изискване като е доказал кога и как собствеността е била прехвърлена на държавата, тъй като компетентните власти не са били в състояние да обяснят какво се е случило с монетите впоследствие.

55. В решенията си окръжният и Върховният съд са приели, че реституционният закон задължава правоимащите лица да установят местонахождението на претендираните от тях движими вещи към датата на влизането му в сила. Върховният съд е приел също, че може да се иска реституция само на индивидуално определените вещи, действително отнети от държавата, и това е било в съгласие с предходно негово решение по подобно дело. Съдилищата са намерили също така, че представените от жалбоподателя и събраните по служебен почин доказателства не са достатъчни да установят факта, че към датата на влизането на закона в сила монетите все още са били във владение на МВР.

56. Предвид предоставената му информация и като държи сметка за ограничените си правомощия да разглежда твърдени правни и фактически грешки, допуснати от националните съдилища, които на първо място тълкуват вътрешното право, Съдът не открива произволност в начина, по който Братиславският окръжен съд и Върховният съд са се произнесли по иска на жалбоподателя. Ето защо, няма основания той да достигне до различно от тяхното заключение по въпроса дали жалбоподателят е удовлетворил въпросните законови изисквания.

57. В светлината на приложимите разпоредби на закона от 1991 г. и конкретните обстоятелства по случая Съдът приема, че жалбоподателят може и да не е знаел със сигурност дали е изпълнил горните изисквания за получаване на собствеността или не. В това отношение той е бил в различно положение в сравнение с жалбоподателите по делото *Грацингер и Грацингерова*, чиито вземания очевидно са попадали извън приложното поле на относимия закон, доколкото те не са били граждани на държавата-ответник.

“58. Съдът обаче счита, че тази разлика не е решаваща за конкретния спор. По-специално, реституционната претенция на жалбоподателя е била условна от самото начало и въпросът дали той е удовлетворил законовите изисквания е трябвало да бъде решен в последващото съдебно производство, в което в крайна сметка искът му е бил отхвърлен. Ето защо Съдът не е убеден, че когато е предявявал своето вземане за връщане на собствеността, то е било достатъчно

определено, за да бъде окачествено като “актив”, ползващ се от защитата на чл. 1 от Протокол № 1.”

59. Наистина, първоинстанционният съд е приел за практически невъзможно жалбоподателят да посочи точното местонахождение на спорното имущество и е уважил иска. Това решение обаче е било отменено в течение на същото производство и без да е станало окончателно и задължително. По тази причина то не е породило за жалбоподателя изпълнимо право монетите да му бъдат върнати (виж, *mutatis mutandis*, [Гръцки рафинерии "Стран" и Стратис Андреадис с/у Гърция](#), 9.10.1994 г., А.301-В, стр. 84, § 59) и поради това не е било достатъчно, за да се създаде имуществен интерес, съставляващ “актив”.

60-61. При тези обстоятелства Съдът счита, че жалбоподателят не е разполагал със “собственост” по смисъла на първото изречение от чл. 1 от Протокол № 1 и следователно гаранциите на разпоредбата не могат да се приложат в настоящия случай. Съответно, не е било извършено нарушение на чл. 1 от Протокол № 1.¹²

¹² Решението е взето с мнозинство от 13 срещу 4 гласа.